

МР «Горный улус» Республики Саха (Якутия)
МБОУ «Джикимдинская СОШ им. Софр.П.Данилова»

«Рассмотрено» на заседании МО учителей гуманитарного цикла протокол № _____ от _____ руководитель МО: _____ (Данилова Р.Г.) « ____ » _____ 2021го	«Согласовано» Заместитель директора по УР: _____ (Кузьмина Е.М.) « ____ » _____ 2021 год	«Утверждаю» Приказ № _____ от _____ Директор МБОУ «Джикимдинская СОШ им.Софр.П. Данилова»: _____ (Саввин А.А.) « ____ » _____ 2021 год
---	---	--

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по якутскому языку

Уровень образования (класс): 6

Количество часов: 102

Учитель: Кириллина Саргылана Викторовна

Программа разработана на основе: Саха тыла үлэлиир бырагыраама: 5-9 кылаас/ааптардар Г.Г. Филиппов, Г.И. Гурьев – Дьокуускай: Бичик, 2016 – 40 с. (саха оскуолата)

<p>1. Орто сүһүөх оскуолаҕа саха тылын биридимизтин суолтата.</p>	<p>Саха тыла 1992 сыллаахха судаарыстыбалыы ыстаатыстанан, суолтата биллэрдик үрдээбитэ. Төрөөбүт тыл – хайа да норуот көлүнэттэн көлүнэҕэ бэриллэр улуу нэһилиэстибэтэ, киһи аймах култууратын сүдү сыаннастарыттан биирдэстэрэ. Төрөөбүт тыл – оҕо тулалыыр эйгэтин кыраҕытык билэр-көрөр, чугас дьонун-сэргэтин кытта истинник бодоруһар, иэйиитэ уһуктар, өйө-санаата сайдар, өбүгэтин үөрэҕин утумнуур сүрүн сириэстибэтэ. Төрөөбүт тылынан үөрэҕи-билиини кэбэҕэстик ылынар, айар-тутар дьобура уһуктар. Идэни талыыга, араас эйгэҕэ, түгэннэ дьону кытта бодоруһууга, аныгы уопастыбаҕа бэйэ миэстэтин булууга, үтүө сиэргэ-майгыга төрөөбүт тылын үөрэтэн ылбыт билиитэ туһалыыр. Ийэ тыллаах киһи омук дьонун кытта тэннээҕин билинэн, дьин интэринэлиисти тыынна иитиллэр.</p> <p>Билигин төрөөбүт тыл, бэдэрээссийэ үөрэххэ судаарыстыбалыы ыстандардын (СБҮӨЫ-ФГОС) ирдэбиллэнэн, уопсай үөрэхтээһин булгуччулаах чааһыгар киирэн, үөрэх төрүт бэдэрээссийэли былааныгар миэстэтэ, үөрэттиллэр чааһа чопчу ыйыллан, суолтата үрдээтэ.</p> <p>Оскуолаҕа төрөөбүт тылы үөрэтии биридимизтэ үөрэнээчи тылын-өһүн, өйүн-санаатын сайыннарар, сүрүн үөрэнэр үөрүйэҕи ингэрэр кыабынан атын биридимизттэрдээҕэр бас-көс балаһыанньаны ылар. Онон төрөөбүт тылы үөрэтии таһымттан саха оскуолатыгар үөрэхтээһин уопсай туруга тутулуктаах.</p>
<p>2. Анабыла</p>	<p>Саха оскуолатын 5-9 кылаастарыгар аналлаах «Саха тыла» үлэлиир бырагыраама</p>
<p>3.Бырагыраама бэдэрээссийэ үөрэххэ судаарыстыбалыы ыстандардын ирдэбиллэригэр сөп түбэһитэ</p>	<p>Саха оскуолатын 5-9 кылаастарыгар аналлаах «Саха тыла» үлэлиир бырагыраама бэдэрээссийэ үөрэххэ судаарыстыбалыы ыстандардын ирдэбиллэригэр, Хотугулуу-Илинни норуоттар тылларын, култуураларын үнүстүүтүн үлэһиттэрин чинчийиилэригэр уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Төрүт оскуолаларын чинчийэр-научнай үнүстүүт оскуолаҕа саха тылын үөрэтии араас сыллааҕы бырагыраамаларыгар тирэҕирэн оноһулунна.</p>
<p>4 . Нормативнай докумуоннар</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Саха тыла: үлэлиир бырагыраама: 5-9 кылаас / [ааптардар: Г.Г. Филиппов, Г.И. Гурьев]; Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕин мин-бэтэ. – Дьокуускай: Бичик, 2015. – с. <p>Бэдэрээссийэ үөрэххэ судаарыстыбалыы ыстандардын ирдэбиллэригэр, Хотугулуу-Илинни норуоттар тылларын,</p>

	<p>култуураларын үнүстүүтүн үлэхиттэрин чинчийиилэригэр уонна Саха Өрөспүүбүлүкэтин Төрүт оскуолаларын чинчийэр-научнай үнүстүүт оскуолаҕа саха тылын үөрэтии араас сыллааҕы бырагыраамаларыгар тирэбирэн онгоһуллубут.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Саха Өрөспүүбүлүкэтин тылларын туһунан» Саха ӨрөспүүбүлүкэтинҮрдүкү Сэбиэтэ 1992 с алтынны 16 күнүгэр ылыммыт сокуона. • Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (с изм. и доп. от 02.03.2016 г. № 46-ФЗ); • Примерная основная образовательная программа для начального общего, основного общего, среднего общего образования, одобренная решением Федерального учебно-методического объединения по общему образованию. Протокол от 08 апреля 2015 г. № 1/15; • Закон Республики Саха (Якутия) «Об образовании в Республике Саха (Якутия)», принят Государственным Собранием (Ил Тумэн) РС (Я) 15.12.2014 1401-3 №359-V; • Устав муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Джикимдинская СОШ им.Софр.П.Данилова» с. Дикимдя муниципального района «Горный улус (район)» Республики Саха (Якутия) • Основная образовательная программа основного общего образования МБОУ «Джикимдинская СОШ им.Софр.П.Данилова»; <ul style="list-style-type: none"> • Учебный план МБОУ Джикимдинской СОШ на 2021-2022уч.год.
<p>4. Орто сүһүөх оскуолаҕа саха тылын үөрэтии сыала-соруга</p>	<p>- төрөөбүт тылы ис сүрэҕиттэн ытыктыырга, араас эйгэҕэ, түгэннэ бодоруһуу үөрүйэҕэр, аныгы уопсастыбаҕа сиэри-майгыны тутуһууга иитии; төрөөбүт тыл кэрэтин инэрии.</p> <p>- үөрэххэ, күннээҕи олоххо төрөөбүт тылы олохтоохтук туттарга үөрэтии; бодоруһар үөрүйэҕин сайыннарыы, тылын-өһүн сайыннарар баҕатын үөскэтии, үөрэх дэгиттэр дьайыыларын (туох сыал-сорук туруорунан үөрэнэрэ, былаанныыра, тылын-өһүн хонтуруолланара, көннөрүнэрэ, билинни араас тылдьыттан, литэрэтиирэттэн БИЭ-ни (биллэрэр-иһитиннэрэр эйгэни), Интэриниэти киллэрэн туран сатаан ылар)</p> <p>- тылы үөрэтии систиэмэтин, туттулуутун туһунан билиини, тыл истилиистикэли уратыларын инэрии, тыл көстүгүн өтө көрөр, ырытар, тэнниир дьобуру сайыннарыы, тыл саппааһын байытыы, литэрэтиирэли нурманы тутуһарга уһууу</p>
<p>5. Үөрэх биридимиэтин сүрүн ис хоһооно</p>	<p>Үөрэх ис хоһоонун сүрүн өйдөбүллэрэ- Төрөөбүт тыл-норуот олоҕун олоҕо, тыына –дьылҕата. Төрөөбүт тыл төрдө-төбөтө</p> <p>Үөрэнээччи үлэтин сүрүн көрүннэрэ - Учуутал кэпсээнигэр эбии туох наадатын быһаарар, эбии информацияны көрдүүр, булар, быһаарар, тэннээн көрөр, түмүк онорор. Дьону кытта алтыһарга, бииргэ үлэлииргэ эрчиллэр</p>

Билэр-көрөр сатабыл - Төрөөбүт тылын үөрэтэргэ чопчу сыалы-соругу туруорунуу, ону ситиһэргэ көдүүстээхтик үлэлииргэ дьулуһуу;

өй үлэтин дьайыыларын толоро үөрэни: тэннээһини, ырытыыны. холбооһуну. түмүктээһини, түмүк онорууну.

Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл- Төрөөбүт тылга тугу билэри-билбэти, тугу ситэри үөрэтиэхтээби арааран өйдөөһүн.

Бодоруһар сатабыл - Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылааһын (пааранан, бөлөбүнэн, хамаанданан о.д.а)

Тус санааны, сыһыаны сайыннарыы сатабыла - төрөөбүт тылы үөрэтии суолтатын өйдөөһүнэ.

Орто сүһүөх оскуолаҕа саха тылын үөрэтии ис хоһооно үөрэх хаамытыгар сатабылы-үөрүйэби олохсутууга (метапредмет) уонна бары биридимиэккэ туох сыал-сорук турарыгар тирэбирэр. Маныаха бодоруһууга, тыл үөрэбэр (лингвистика) уонна ытык өйдөбүллэргэ (культуроведческая компетенция) кэмпитиэнсийэлээх сыһыан сайдыахтаах.

Бодоруһуу кэмпитиэнсийэтигэр тылынан уонна суругунан кэпсэтии култуурата, оҕо сааһыгар дьүөрэлээн күннээби олоҕор араас эйгэбэ тылы таба туттуу үөрүйэбэ киирэр. Оҕо туох соруктаах бодоруһара, кэпсэтии кэмигэр үөскээбит быһыыны-майгыны сөпкө сыаналыыра, кэпсэтэр киһитин тылын-өһүн өйдүүрэ, онуоха сөптөөх сыһыаны булан кэпсэтэрэ көстүүхтээх.

Тыл уонна тыл үөрэбин кэмпитиэнсийэтигэр үөрэнээччи тыл үөрэбин туһунан билиитэ, тыл хайдах сайдарын, туттулларын өйдөөн көрүүтэ; сүрүн литэрэтиирэлиини нуорманы тутуһуута; тыл баайын ханатыыта; араас тылдыты сатаан туһаныыта киирэр.

Ытык өйдөбүл (культуроведческая) кэмпитиэнсийэтигэр төрөөбүт тыл төрүт култуураны көрдөрүү биир көрүнэ буолара, тыл норуот устуоруйатын кытта ыкса сибээстээбэ; саха тылын дьикти уратыта; тыл суолтатын төрүт култуураҕа даҕатан быһаарыы киирэр.

Бырагыраамаҕа үөрэнээччи тугу билиэхтээбэ эрэ буолбакка, тугу сатыахтааҕа-оноруохтааҕа (коммуникативно-деятельностный подход) ыйыллар. Тиэмэ аайы анал бэлиэ баар. I – тыл үөрэбиттэн туох үөрэтиллэрэ, өйдөбүлэ. II – үөрэнээччи үлэтин сүрүн көрүннэрэ, тугу сатыахтааҕа-оноруохтааҕа. III – ситимнээх сана.

Саха тылын үөрэтиигэ үөрэнээччи тугу сатыахтааҕар-оноруохтааҕар (коммуникативно-деятельностный подход) ордук болҕойуу, үөрэх сатабылларын ингэрэр (метапредметные результаты) хайысханы тутуһуу, тылы-өһү күннээби олоххо дьүөрэлээн туттуу тылы таба туттарга (функциональная грамотность) сүнкэн суолталаах.

Сананы-ингэни толору баһылааһын бэлиэтэ: бодоруһууга үөрэх дэгиттэр дьайыылар (санарар сана араас көрүнүн сатаан туттуу, табаарыстарын, аҕа саастаах дьону кытта бодоруһуу; тылынан уонна суругунан сананы сөпкө өйдөөһүн; саныыр санааны сааһылаан кэпсээһин; тылга-өскө сөптөөх нуорманы, сиэри тутуһуу); билэр-көрөр сатабыл (сүрүнү булуу, холобурдааһын, ситимнээх толкуй, дакаастааһын, араас источниктан наадалаах матырыйаалы булуу, наардааһын);

	<p>тэринэр-дьаһанар сатабыл (сыалы-соругу сөпкө туруоруу, сатаан былаанныыра; сатаан хонтуруолланара, көннөрүнэрэ).</p> <p>Үөрэнээччи сананы-инэни толору баһылааһына, санарар санатын тупсарыыта саха тылын тутулун уонна араас түгэннэ хайдах туттулларын билиигэ тирэбирэр. Үөрэх хаамыытыгар оҕо тылы ырытыы үөрүйэбэр эрэ буолбакка, тыл култууратыгар үөрэниэхтээх. Аабы араас көрүнгүн сатыахтаах, тиекиһи литэрэтиирэлии нуорманы уонна тыл-өс сиэрин тутуһан сатаан сымайдыахтаах, көннөрүөхтээх. Онон саха тылын сүрүн оскуолаҕа үөрэтии үөрэнээччи уопсай култууратын таһыма үрдүүрүгэр олук ууруохтаах. Итиниэхэ тирэбирэн толору орто оскуола үрдүкү кылааһыгар, орто анал үөрэх кыһатыгар, о.д.а. үөрэххэ салгыы үөрэниэн сөп.</p> <p>Төрөөбүт тылы орто сүһүөх оскуолаҕа үөрэтии ис хоһоонун сүрүн хайысхалара:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бодоруһуу култуурата; - тыл үөрэбин тутуу салааларын туһунан уопсай өйдөбүл: сана дорҕооно, лиэкстикэ, морполуогуйа, сиинтэксис; - сурук култуурата: таба суруйуу уонна сурук бэлиэтэ; <p>- ситимнээх сананы сайыннарыы (тиэкис туһунан сүрүн өйдөбүл).</p>
<p>6.Бырагырааманан саха тылын уроктарыгар үөрэтиллэр билии, сатабыл</p>	<p>Төрөөбүт тылбыт – саха тыла. Саха омук үөскээбит, сайдыбыт устуоруйата. Саха тыла – түүр тыла. Саха тылыгар уруулуу тыллар. Төрөөбүт тыл киһи олоҕор суолтата.</p> <p>Дорҕоон уонна таба санарыы. Сана дорҕоонун өйдөбүлүн, сахалыы дорҕоон арааһын билии. Төрөөбүт тыл дорҕооннорун, ордук чуолаан, сахалыы ураты дорҕооннору (<i>уһун-кылгас, илин-кэлин, уос-айах аһаҕас уонна хоһуласпыт, сэргэстэһэр, пааралаһар бүтэй дорҕооннору, дьуптуоннары, ь, һ, дь нь, мурун н, j дорҕооннору</i>), арааран истии, чуолкайдык, таба санарыы нуорматын тутуһан санарыы. Саха тылыгар кириити тыллары сахатытан, аһаҕас дорҕооннор дьүөрэлэһиилэрин сокуонун тутуһан санарыы. Тылы дорҕоонунан ырытыы.</p> <p>Лиэкстикэ. Норуот тылын туһунан уопсай өйдөбүлү, төрүт уонна кириити тыл уратыларын билии. Литэрэтиирэлии тыл суолтатын билии, нуорматын тутуһуу. Тыл лиэкстикэлии суолтатын быһаарыы. Түөлбэ тыл, биир уонна элбэх суолталаах, хомуур тыллар, көспүт суолталаах тыллар, омуоньум, онтуоньум, синиэньим (харыс тыллар, сомоҕо тыллар, мэтээпэрэлэр) өйдөбүллэрин билии, тиекистэн булуу, санарар санаҕа сөпкө туттуу. Тылдыт арааһын сатаан туһаныы, тыл суолтатын тылдыттан булан быһаарыы.</p> <p>Кыраапыка. Сурук сайдыытын бэлиэ түгэннэрин билии, киһи олоҕор суолтатын өйдөөһүн. Сахалыы сурук-бичик устуоруйатын билии. Дорҕоон буукубаларын билии, таба ааттааһын. Буукубалары суруллар ньымаларынан холбоон, ыраастык, тэтимнээхтик илиинэн суруйуу. Сурукка туттуллар атын бэлиэлэри, өйдөбүллэри (<i>ансаас, тылы көһөрүү бэлиэтэ, тыл икки арда (пробел)</i>) сөпкө туттуу. Сахалыы алпаабыт бэрээдэгин билии. Араас тылдытынан, ыйынныгынан, хатаалагынан үлэлииргэ алпаабыты сөпкө туһаныы. Көмпүүтэргэ сахалыы сирибинэн тиекиһи ылбаҕайдык бэчээттээн суруйуу.</p>

Морполуогуйа. Тыл састааба диэн өйдөбүлү, тыл уларыар уонна үөскүүр ньыматын билии. Саҥа чааһын туһунан уопсай өйдөбүлү билии. Саҥа чаастарын бөлөҕө: ааттар (аат тыл, даҕааһын аат, ахсаан аат, солбуйар аат), туохтуур туттулук халыыптара (аат туохтуур, сыһыат туохтуур, тус туохтуур, үлүбүөй), сыһыат, саҥа аллайыы, көмө саҥа чаастара. Тылы састаабынан ырытыы (тыл олоҕо, сыһыарыыта). Тыллары сүрүн бэлиэлэринэн (кырамаатыкалыы халыыптарынан) бөлөхтөөһүн, ырытыы. Санарар саҥаҕа тыл литэрэтиирэлиинуорматын тутуһуу.

Сиинтэксис. Этии уонна тыл ситимэ уратыларын, этии арааһын (сэһэн, ыйытыы, күүһүрдүү) билии. Этии чилиэннэрин, биир уустаах чилиэннэри, тэнийбит чилиэннэри, даҕаамыры, кыбытык кэрчиктэри өйдөөһүн Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии, толору уонна толорута суох судургу (биир састааптаах, икки састааптаах этии) уонна холбуу (баһылатыылаах, тэннэ холбоммут) этии, сирэй саҥа, ойоҕос саҥа, диалог, туһулуу өйдөбүллэрин билии, этиигэ, тизкискэ арааран булуу, бэйэ этиитин толкуйдааһын. Этиини таба интэнээссийэлээн ааҕыы, сурукка саҥа дэгэтин сурук бэлиэтинэн араарыы. Этиини чилиэнинэн ырытыы.

Сурук-бичик култуурата

Таба суруйуу. Таба суруйуу сурук-бичик култуурата буоларын өйдөөһүн. Уһун аһаҕас дорҕооннору, дьуптуону, хоһуласпыт, сэргэстэспит, ханыылаһар бүтэй дорҕооннору, саха тылыгар кириити тыл дорҕооннорун таба суруйуу. Сахалыы араастык этиллэр тыллар таба суруллуулара тыл төрүт сокуоннарыттан тахсалларын, норуокка үөрүйэх, үгэс буолбут нуормаларга олоҕуралларын өйдөөһүн, харыстабыллаах сыһыан. Киэнник, элбэхтик туттуллар эбэтэр сахалыы этэргэ табыгастаах кириити тыллары сахатыган суруйуу; тылбаастанар эбэтэр саха тылынан бэриллэр кыахтаах нуучча тылларын сахалыы солбугунан биэриити; сахалыы кыайан суруллубат кириити тыллар сыһыарыыларын таба суруйуу.

Сурук бэлиэтэ. Сурук бэлиэтэ – тыл култууратын сорҕото буоларын, киһи этэр санаатын чуолкайдьырга, иэйиини сурукка биэрэргэ, суругу-бичиги тупсарарга биллэр-көстөр туһалааҕын, тизкис арҕам-тарҕам барбатын, ыһыллыбатын, биир сомоҕо, сибээстээх буоларын, хааччыйарын өйдөөһүн. Тыл ордук тупсаҕай тутуллаах, этигэн, бэргэн буоларыгар сахалыы этии, сурук бэлиэтин арааһын (*араарар, тоһоҕолоон бэлиэтиир*) сатабыллаахтык туттуу.

Тыл салаалара. Саҥа дорҕоонун туһунан билиигэ олоҕуран тыл дорҕооннорун тылыгар-өһүгэр таба интэнээссийэлээн, охсуулаан туттар; лизксикэҕэ ылбыт сатабылларыгар, үөрүйэхтэригэр уонна билиитигэр тирэбирэн, тылы ситимнээх саҥаҕа уонна туттулук истииллэргэ табыгастаахтык туттар; морполуогуйаны үөрэтэн инэриммит үөрүйэхтэрин, сатабылларын туһунан, саҥа чаастарын суолталарын уонна тылы үөскэтэр, уларытар халыыптарын литэрэтиирэлиинуормаларынан уонна төрөөбүт тыл үйэлээх үгэһин үөрүйэхтэринэн салайтаран араас истиилгэ сөпкө туһанар; сиинтэксискэ үөрэнэн билбит, сатаабыт үөрүйэхтэригэр олоҕуран, ситимнээх саҥатыгар тыл ситимин, этиини таба онорор, араас истиилгэ сөп түбэһиннэрэн сыысхала суох туттар.

Ситимнээх саҥаны сайыннарыы. Туох сыаллаах-соруктаах саҥарарын, суруйарын өйдөөн (тиэмэ, сүрүн санаа),

	<p>дьонно тийимтиэ гына санаатын сааһылаан, араас истииллээх тиэкиһи туһанар үөрүйэҕи баһылааһын (истэн суруйуу, өйтөн суруйуу, о.д.а).Тиэкис сүрүн санаатыгар олобуран, тиэкиһи таба ааттыыр. Тиэкис сиһилиир тийбин таба туһанан (сэхэргээһин, ойуулааһын, тойонноохун), тиэкис тутулун тутуһар (киириитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ), табыгастаах былаанын онгорор (кылгас, тэнийбит), кэрчик тиэмэлэргэ бытарытар. Тыл туттуллар аналын, дэгэтин учуоттаан, онно тоҕоостоох тутуллаах этиилэри (логичность речи), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, сөптөөх тыл баайын (богатство речи), түгэнигэр сөптөөх тылы туттар (уместность речи)</p>
<p>7. Бырагыраама тутула.</p>	<p>Бырагыраама түөрт салаалаах:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Быһаарыы сурук». Манна сүрүн орто үөрэҕи ыларга биридимият суолтата ыйыллар; «Саха тыла» биридимияти үөрэтии сыала-соруга, сүрүн түмүгэ хас да таһымна – ытык өйдөбүллэри, үөрэх сатабылларын инэриигэ, тустаах үөрэх биридимиятин үөрэтии түмүгэр – чопчуланар. Саха тылын үөрэтии үөрэх төрүт бэдэрээссийэли былааныгар миэстэтэ ыйыллар. 2. «Сүрүн ис хоһооно». Төрөөбүт тылы үөрэтии ис хоһооно салааларынан бэриллэр. 3. «Тиэмэнэн былаан торума». Төрөөбүт тылы үөрэтиигэ тиэмэнэн үллэри, ону хас чаас үөрэтиллэрэ, тиэмэлэр сүрүн ис хоһооноро уонна үөрэнээччи туох үлэни оноруохтааҕа, сатыахтааҕа киирэр. 4. «Үөрэх хаамытыгар тэрилинэн-тиэхиньикэнэн хаачыйыы». Аныгы оскуолаҕа саха тылын үтүө түмүктээх гына үөрэтиигэ туох тэрил наадата ыйыллар.
<p>8. Орто сүһүөх оскуолаҕа «Саха тыла» биридимияти үөрэтии түмүгэ</p>	<p>Саха тылын оскуолаҕа үөрэтии кэмигэр ытык өйдөбүллэри (<i>личностные результаты</i>) инэриии түмүгэ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) тыл баайа, кыаҕа, күүһэ – бу омук баайа, кыаҕа, инники кэскилэ буоларын өйдүүр; ийэ тыл киһи иэйиитэ уһуктар, өйө-санаата, айар-тутар дьобура сайдар эйгэтэ буолар диэн итэҕэйэр; 2) төрөөбүт тыл үйэлээх үгэһин, этигэн кэрэтин ытыктыыр, киэн туттар, харыстыыр, тылын-өһүн сайыннарарга дьулуһар; 3) ылбыт билиитигэр, тылын баайыгар тирэбирэн саныыр санаатын холкутук тиэрдэр; санарар санатын кэтээн көрөн сөптөөх түмүк онгостор. <p>Үөрэх сатабылларын (<i>метапредметные результаты</i>) инэриии түмүгэ:</p> <p>Үөрэх сатабылларын (<i>метапредметные результаты</i>) инэриии түмүгэ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) санарар санга бары көрүнүн баһылааһын:

Истии (аудирование) уонна аабыы:

- тылынан уонна суругунан иһитиннэриини сөпкө өйдөөһүн (бодоруһууну, тиэкис тиэмэтин, сүрүн санаатын; сүрүн уонна эбии иһитиннэриини);

- араас көрүннээх, истииллээх тиэкиһи сатаан аабыы;

- араас көрүннээх, истииллээх тиэкиһи сатаан истии;

- араас иһитиннэриини сатаан булуу, биллэрэр-иһитиннэрэр эйгэни, Интэриниэти киллэрэн туран;

- чопчу тиэмэбэ матырыйаалы наардааһын; иһитиннэриини бэйэ көрдөөн булууута, ону сатаан тиэрдии;

- дьон сангарар санатын ис хоһоонунан, истиилистикэлии уратытынан тэннин тутан быһаары.

Санарыы уонна сурук:

- үөрэх хаамыытыгар туох сыал-сорук турарын сатаан быһаарар (биирдиилээн уонна кэлэктиибинэн), үлэни бэрээдэгинэн аттарар, түмүгүн сатаан сыаналыыр, ону тылынан уонна суругунан сөпкө тириэрдэр сатабыл;

- истибит эбэтэр аахпыт тиэкиһин кылгатын быһаарар (былаан, кэпсээн, кэниспик, аннатаассыйа);

- тиэкис араас көрүнүн, истиилин тутуһан тылынан уонна суругунан сатаан онорор;

- тиэкискэ ирдэнэр нуорманы тутуһан саныыр санаатын тылынан уонна суругунан сатаан биэрэр; аахпыт, истибит, көрбүт чахчытыгар тус санаатын сатаан этэр;

- монолог (сэһэргээһин, ойуулааһын, тойонноһун) уонна диалог (кэпсэтии сизэрэ, ыйыталааһы, көбүлээһин, санаа атастааһыта уо.д.а.) араас көрүнүн сатаан туттар;

- күннээби олоххо саха тылынан сөпкө санарыы, лиэксикэлии, кырамаатыкалыы, истиилистикэлии нуормаларын, сүннүүнэн, тутуһар; таба суруйууга, сурук бэлиэтигэр быраабыла сүрүн ирдэбиллэринэн сирдэтэр;

- дьону кытта кэпсэтэригэр кэпсэтии сизэрин тутуһар; сөпкө туттан-хаптан алтыһар;

- үөрэх хаамыытыгар, күннээби олоххо тылын-өһүн хонтуруолланар; сыһатын-халтытын булан көннөрүнэр; суруйбут тиэкиһин көннөрөр, тупсарар;

- табаарыстарын иннигэр туран кылгас иһитиннэри, дакылаат, эрэпэрээт онорор; араас тиэмэни дьүүллэһиигэ көхтөөхтүк кыттар.

2) ылбыт билиитин, сатабылын, үөрүйэбин күннээби олоххо туһанар; төрөөбүт тылын көмөтүнэн атын биридимиттэри үөрэтэн билии ылар; нуучча, омук тылларын, литэрэтиирэни үөрэтэригэр саха тылыгар үөрэммитин алтыһыннарар.

3) дьону-сэргэни кытта бодоруһарыгар, кыттыгас үлэбэ, тыын суолталаах тиэмэни дьүүллэһиигэ кэпсэтии сизэрин, төрүт култуураны кытта дьүөрэлээн туттар.

	<p>Тустаах үөрэх биридимиэтин үөрэтии түмүгэ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) тыл сүрүн аналын, саха тыла нуучча тылын кытта судаарыстыбалы тэн ыстаатыстаабын, тыл норуот култууратын кытта ыкса ситимнээбин, төрөөбүт тыл киһиэхэ уонна уопастыбаҕа сүнкэн оруоллаабын өйдүүр; 2) төрөөбүт тыл гуманитарнай наукаларга ылар миэстэтин уонна үөрэхтээһингэ туох суолталаабын өйдүүр; 3) төрөөбүт тыл туһунан билим сүрүн төрүттэрин удумаҕалыыр; 4) тыл үөрэбин (лингвистика) сүрүн өйдөбүллэрин: тыл үөрэбин салааларын; санарар сана тылынан уонна суругунан бэриллээтин; монолог, диалог көрүнгөһүн; кэпсэтии, бодоруһуу сиэрин; кэпсэтии, билим, пубулуустука, дыала-куолу истиилин, уус-уран литэрэтиирэ тылын-өһүн; сана тииптэрин (сэһэргээһин, ойуулааһын, тойонноһун); тиэкиһи билэр; 5) тыл баайын араас дэгэтин өйдүүр, тылынан уонна суругунан алтыһыыга сиэри, литэрэтиирэлии нуорманы тутуһар; 6) тыл сүрүн көстүгүн, кырамаатыкалы халыыптарын тутта билэр, ырытар, тылыгар-өһүгэр сатаан туттар; 7) тылы сатаан ырытар (сана дорҕоонунан, састаабынан, лиэкстикэлии, морфологуйалы), сиинтэксистии (ситиминэн, этии чилиэнинэн), изийини көрдөрөр сыһыан тыллары сатаан туттар; 8) бодоруһууга синиэһини (лиэкстикэлии, кырамаатыкалы) сатаан туттуу кэрэтин өйдүүр, тылыгар-өһүгэр туттар; 9) төрөөбүт тыла кэрэтин өйүүр, уус-уран литэрэтиирэ тиэкиһигэр булан сыаналыыр.
<p>9. Саха тылын үөрэтии тэрээһинин көрүнгөһөр.</p>	<p>Үөрэх бырагырааматынан саха тылын уруктарыгар тыл үөрэбин үөрэтии сүрүн чааһы ылар. Аспыты хатылааһынна чаас көрүллэр. Сыл устата былаан быһыытынан ылбыт билии-көрүү түмүллэн бэрэбиэркэлэнэр. Оҕо үөрэппит матырыйалын билиэхтээх, сатыахтаах.</p> <p>Сана ирдэбиллэр кирибиттэринэн, билигини уруктар тииптэрэ уларытар. Сүрүннээн манньк араарыыны туһаныахха сөп:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сананы « арытар» урук (уроки «открытия» нового) 2. Бэйэни ырытынар, сыаналанар, бэйэ итэҕэһин көннөрүнэр суолу тобулар урук (уроки рефлексии) 3. Ингэриммит өйдөбүллэри, сатабыллары түмэр, сааһылыыр урук (уроки общеметодологической направленности) 4. Бэйэни бэрэбиэркэлэнии, тургутунуу уруга (уроки развивающего контроля) <p>Айар, айымньылаах үлэнэн, дыарыктанар. Араас тылдыгытынан туһанар. Бырайыактыыр үлэни толорор. Биридиилээн үөрэтии ньыматынан туһанар. Бэйэни хонтуруолланыы, бэрэбиэркэлэнии.</p> <p>Саха тылын үөрэтии уруктарын сэргэ үөрэнээччилэр кылаас тас өттүгэр дыарыктанар.</p>
<p>10. Орто сүһүөх оскуолаҕа «Саха тыла» биридимиэти үөрэтиини түмүктүүр</p>	<p>Үөрэх дылын хас биридии чиеппэрэ түмүктэниитэ үөрэнээччи саха тылыгар билиитэ, сатабыла хонтуруолланар. Ситимнээх сананы сайыннарыы, тылы таба суруйууну бэрэбиэркэлиир дыктааны суруйуу ытытыллар. Бу үлэ чиеппэринэн ырытыллар.</p> <p>Тыл үөрэбин сүрүн өйдөбүллэрин, тылы сатаан ырытар (сана дорҕоонунан, састаабынан, лиэкстикэлии, морфологуйалы) дыбура, бодоруһууга тылы сатаан туттар таһыма болҕомтоҕо ытытыллар. Тылы таба суруйууга үөрэппит быраабылаларыгар олобуран сыһыаны булар, көннөрөр, быһаарар сатабыла хонтуруолланар.</p> <p>Сурук бэлиэтигэр үөрэппит быраабылаларыгар олобуран сурук бэлиэтин сөпкө туруорар, быһаарар үөрүйэҕэ</p>

хонтуруоллааһын.	суругунан үлэтигэр хонтуруолланар. Үөрэх дыыла бүтүүтэ түмүктүүр бэрэбиэркэлиир соруудахтаах эксээмэн ытыллар.
11. Саха тылын 6 кылаас оҕолоругар үөрэтии кээмэйэ.	<p>Үөрэх бэдэрээссийэли төрүт (базиснай) былаанын бэһис барыйааныгар олобуран, саха оскуолатын иккис сүһүөбэр (5-9 кыл) төрөөбүт тылы үөрэтиигэ – 2 чаас.</p> <p>Бырагырааманан нэдиэлэбэ көрүллэр чаас 3</p> <p>Үөрэх былаанынан нэдиэлэбэ көрүллэр чаас 3</p> <p>Бырагырааманан сылга көрүллэр чаас 102</p>

Календарнай уорэх былаана

Предмет: Саха тыла 6 кылаас

Учуутал: .

Программата: 5-7 кл. ФГОС 5 вариант

Учубунньук уонна уорэх босуобуйалара: И.П.Винокуров, Г.И.Гурьев, М.М.Попова, Г.Г.Торотоев 2017 с.

Уопсай чаас – 102

Календарнай-тематическай былаан 6 кылаас

И.П.Винокуров, Г.И.Гурьев, М.М.Попова, Г.Г.Торотоев 2017 с.

№	Уруок тиэмэтэ	Буолуохтаах күнэ	Буолбут күнэ	Бэлиэтээһиннэр
1	Төрөөбүт тыл Кини тыла тыыннаабын тухары эрэ тыыннаах.	03.09	1	Тыл-норуот кута-сүрэ.Тыла сүттэ да норуот сүтэр.
2.	Ситимнээх сана. Сэһэргээһин, ойуулааһын. толкуйдааһын	06.09	1	Сэһэргээһин, ойуулааһын, толкуйдааһын тиэкис тэр уратылар
	5 кылааска үөрэппити хатылааһын (2 чаас)			
3	Дорҕоон үөрэбэ. Тиэкис тиэмэтэ уонна ис хоһооно	08.09	1	Аһаҕас дорҕоону таба истиэн таба суруйуон
4	Тыл олоҕо уонна сыһыарыыта	10.09	1	Тыл олоҕун ырытаргар өйгө ыйытыгы туруорар ньыманы туһан.
5	Ситимнээх сана. Тиэкис судургу былаана	13.09	1	Тиэс тиэмэтин хас да кэрчиккэ араара үөрэни
6	Ситимнээх сана. Тиэкис уустук былаана	15.09	1	Эбии дьарык кинигэтинэн үлэлээ.
7	Лиэкстикэ хатылааһын	17.09	1	Лексика, лекс суолта өйдөбүлэ.
8	Сиинтэксис.	20.09	1	Этии кырамаатыкалы олоҕо, судургу , холбуу этиилэр.
9	Лиэкстикэ Тыл сүрүн баайа. Түөлбэ тыла. Идэ тыла	22.09	1	Түөлбэ тыла, быһаарыылаах тылдыты

				туһан
10	Сэһэргээһин	24.09	1	Сэһэргээһин өйдөбүлэ, тутула.Тиэкиһи ырытыы ыйынньыга.
11	Кирири, эргэрбит уонна саңа тыллар	27.09	1	Биеэ тыһыынча кирири тыл баар. Ийэ тылы байытар. Тылдытынан үлэ.
12	Иһитиннэри, биллэри	29.09	1	Иһитиннэри ис хоһооно кылгас, чуолкай буолар.
13	Сомоҕо домох	01.10	1	Сомоҕо домох биир ыйытыыга хоруйдуур, этиигэ биир чилиэн буолар
14	Түөлбэ, идэ тылларын чингэтэр тургутуктар	04.10	1	Нэһилиэкпит дьонун түөлбэ тыла
15	Кирири, эргэрбит, саңа тыллары уус уран айымньыттан, хаһыаттан булуу	06.10	1	Хаһыаттан, уус-уран айымньыттан булуу.
16	Сомоҕо домох солбуйар тылларын кэпсэтиһии	08.10	1	Тылдытынан үлэ.
17	«Ааспыт сайын ыһааха» тиэмэҕэ ыстатыйа суруйуу	11.10	1	Айымньылаах айар үлэ.
18	Хатылааһын	13.10	1	Лексика тематыгар тургутуктар.
	Морполуогуйа (10 чаас)			
19	Саңа чааһа	15.10	1	Уларыар, уларыбат саңа чаастара.
20	Аат тыл-бөдөн саңа чааһа	18.10.	1	Ааттарга анаан оһоһуллубут талар тургутуктар
21	Аат тыл грамматическай суолтата	20.10	1	Кырамаатыка табылыссалара
22	Ситимнээх саңа. Ойуулааһын	22.10	1	Айымньылаах айар үлэ
23	Аат тыл морполуогуйалыы бэлиэтэ	25.10	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
24	Хонтуруолунай диктант	27.10	1	Диктант соруудахтара - ааттар.
	Иккис чиеппэр			
25	Аат тыл улахан буукубаттан сурулуута.	29.10	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
26	Аат тыл саңарар саңаҕа туттулуута	08.11	1	Айымньылаах айар үлэ
27	Айылҕаны ойуулааһын	11.11	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар

28	Аат тыл үөскүүр ньымата	12.11	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
29	Аат тыл ахсаана	15.11	1	Кырамаатыка табылыссалара
30	Элбэх хомуур ахсаан суолтатын биэрэр ньыма.	17.11	1	Элбэх хомуур ахсаан ньыматыгар карточка оноруу
31	Хамсыыр-харамайы ойуулааһын	19.11	1	Айымньылаах айар үлэ
32	Аат тыл түһүгэ	22.11	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
33	Дьэни-уоту ойуулааһын	24.11	1	Айымньылаах айар үлэ
34	Айар айымньылаах үлэ. Судургу ойуулааһын	26.11	1	Тылдыттар (быһаарылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.);
35	Тардыылаах аат	29.11	1	Ааттарга анаан оноһуллубут талар тургутуктар
36	Хатылааһын	01.12	1	Үөрэнээччилэргэ тус сорудахтаах үлэ.
	Даҕааһын аат (10 чаас)			
37	Даҕааһын аат суолтата	03.12	1	Ааттарга анаан оноһуллубут талар тургутуктар
38	Даҕааһын аат арааһын хаачыстыба сыһыан доҕааһыннары чингэтэр уруок	06.12	1	Кырамаатыка табылыссалара
39	Аахпыттан суруйуу	08.12	1	Айымньылаах айар үлэ
40	Тойоннооһун өйдөбүлэ, тутула	10.12	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
41	Төрүт уонна үөскээбит даҕааһыннар	13.12	1	Кырамаатыка табылыссалара
42	Даҕааһын аат этиигэ оруола	15.12	1	Үөрэнээччилэргэ тус сорудахтаах үлэ.
43	Ааттыйбыт даҕааһын	17.12	1	

44	Даџааһын аат үөскээһинэ	20.12	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
45	Даџааһын аат ураты халыыптара	22.12	1	Тылдьыттар (быһаарыылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоџо домох, о.д.а.);
46	Хонтуруолунай диктант	24.12	1	Диктант соруудахтара – ааттар.
47	Тиэсис, дакаастабыл, түмүк	27.12	1	Кырамаатыка табылыссалара
	3-с чиэппэр			
48	Даџааһын ааты сангарар санаџа туттуу	10.01	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
49	Кирири даџааһын	12.01	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
50	Ситимнээх сана Тойоннооһун тиэкиһи айан оноруу.	14.01	1	Айымньылаах айар үлэ
51	Даџааһын ааты сана чааһын быһыытынан ырытыы	17.01	1	Кырамаатыка табылыссалара
52	Хатылааһын	19.01	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
53	Чингэтэр түмүктүүр тургутуктар	21.01	1	презентация талар эппиэттээх тургутуктар
54	Аахпыттан суруйуу.	24.01	1	Айымньылаах айар үлэ
	Ахсаан аат (5 чаас)			
55	Ахсаан аат суолтата	26.01	1	Ааттарга анаан оноһуллубут талар тургутуктар
56	Ахсаан ааты таба суруйуу уонна сөпкө туттуу	28.01	1	Кырамаатыка табылыссалара
57	Ахсаан ааты таба суруйуу уонна сөпкө туттуу	31.01	1	Кырамаатыка табылыссалара
58	Тиэкискэ былаан арааһа	02.02	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар

59	Тиэкискэ былаан арааһа	04.02	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
60	Ситимнээх саһаны сайыннарар айар үлэ	07.02	1	Айымньылаах айар үлэ
61	Аахпыттан суруйуу	09.02	1	Айымньылаах айар үлэ
62	Хатылааһын	11.02	1	Тылдьыттар (быһаарыылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.)
63	Ахсаан ааты чингэтэр, түмүктүүр	14.02	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
64	Ахсаан ааты сана чааһынан ырытыы	16.02	1	Кырамаатыка табылыссалара
	Солбуйар аат (10 чаас)			
65	Солбуйар аат суолтата	18.02	1	Ааттарга анаан оһоһуллубут талар тургутуктар
66	Солбуйар ааты сацарар санаҕа туттуу	21.02	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
67	Хатылыыр, чингэтэр тургутуктар	25.02	1	Тылдьыттар (быһаарыылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.);
68	Сирэй солбуйар ааты сөпкө туттуу	28.02	1	Кырамаатыка табылыссалара
69	Атын солбуйар ааты сөпкө туттуу	02.03	1	Тылдьыттар (быһаарыылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.);
70	Аахпыттан суруйуу	04.03	1	Айымньылаах айар үлэ
71	Хатылааһын	07.03	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
72	Чингэтэр , түмүктүүр тургутуктар	09.03	1	презентация талар эппиэттээх тургутуктар
73	Хонтуруолунай диктант	11.03	1	Диктант соруудахтара – ааттар.
74	Солбуйар аат арааһа	14.03	1	Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр

				сыһыаннаах сылаайдалар
75	Ситимнээх саҕаны сайыннарар суругунан үлэ	16.03	1	Айымньылаах айар үлэ
76	Бэйэни солбуйар аат	18.03	2	Карточкларынан үлэ
77		21.03		
78	Тардыылаах солбуйар аат	23.03	1	Кырамаатыка табылыссалара
	4 чиеппэр			
79	Ыйар солбуйар аат	04.04	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
80	Быһаарыылаах солбуйар аат	06.04	1	Карточкларынан үлэ
81	Быһаарыыта суох солбуйар аат	08.04	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
82	Хатылааһын	11.04	2	Тылдьыттар (быһаарыылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.);
83		13.04		
84	Араас тииптээх тизкини оцоруу	15.04	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
85	Тизкис арааһа	18.04	1	Саха тылын үөрэтии тизмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
86	Тизкис суруйуу	20.04	1	Айымньылаах айар үлэ
87	Хатылааһын. Тургуттары толкуйдаан айыы	22.04	1	презентация талар эппиэттээх тургутуктар
88	Солбуйар ааты саҕа чааһын быһыытынан ырытыы.	25.04	1	Кырамаатыка табылыссалара
89	Аахпыттан суруйуу	29.04	1	Айымньылаах айар үлэ
90	Лиэксикэни хатылааһын	02.05	1	Саха тылын үөрэтии тизмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
91	Лиэксикэни хатылыыр бэрэбиэркэлиир үлэ	04.05	1	Карточкларынан үлэ
92	Аат тылы саҕа чааһын быһыытынан хатылыыр тургутук	06.05	1	Үөрэнээччилэргэ тус соруудахтаах үлэ.
93	Аат тылы хатылыыр бэрэбиэркэлиир үлэ	11.05	1	Кырамаатыка табылыссалара
94	Ситимнээх саҕаны сайыннарар суругунан үлэ	15.05	1	Айымньылаах айар үлэ
95	Даҕааһын ааты саҕа чааһын быһыытынан хатылааһын	16.05	1	Ырытар схеманан ырытыы.
96	Даҕааһын ааты чингэтэр тургутук	18.05	1	презентация талар эппиэттээх тургутуктар
97	Ахсаан ааты саҕа чааһын быһыытынан хатылааһын	20.05	1	Саха тылын үөрэтии тизмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар
98	Солбуйар ааты саҕа чааһын быһыытынан хатылааһын	23.05	1	Солбуйар ааты ырытар схеманан

				ырытыы.
99	Солбуйар ааты чинэтэр тургутук	25.05	1	Үөрэнээччилэргэ тус сорудахтаах үлэ.
100	Хатылааһын	27.05	1	Кырамаатыка табылыссалара
101	Хонтуруолунай диктант	30.05	1	Диктант сорудахтара – ааттар.

Хос быһаары: көрүллүбүт 102 чаастан былааннааһынна олунһу 23 күнэ, өрөбүл күн, түбэһэн, биир чаас көбүрөөн биэрдэ.